

Katedra geografie a krajinnej ekológie
Fakulta prírodných vied
UMB Banská Bystrica

Geografická

Revue

Ročník 5, č. 2, 2009
ISSN 1336-7072

GEOGRAFICKÁ REVUE

0127 123 L F 26739

Ročník 5, č. 2, 2009
ISSN 1336-7072

Fakulta prírodných vied
UMB Banská Bystrica

**Katedra geografie
a krajinnej ekológie**

Geografická revue

Ročník 5, číslo 2

ISSN 1336-7072

Banská Bystrica, 2009

GEOGRAFICKÁ REVUE

**ČASOPIS KATEDRY GEOGRAFIE A KRAJINNEJ EKOLÓGIE
FAKULTY PRÍRODNÝCH VIED UNIVERZITY MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI**

Vedecký redaktor: doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD.

Editor: PaedDr. Pavel Hronček, PhD.

Redakčná rada: doc. RNDr. Katarína Čižmárová, CSc.

prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.

prof. RNDr. René Matlovič, PhD.

doc. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Grafická úprava: Mgr. Lucia Milanová

Vydáva: © FPV UMB Banská Bystrica, Katedra geografie a krajinnej ekológie,

Tajovského 40, 974 01, Slovakia

Vychádza: dvakrát do roka v elektronickej verzii

Foto na obale: autor: doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD.

GEOGRAPHIC REVIEW

**JOURNAL OF THE DEPARTMENT OF GEOGRAPHY AND LANDSCAPE ECOLOGY
FACULTY OF NATURAL SCIENCES
MATEJ BEL UNIVERSITY IN BANSKÁ BYSTRICA SLOVAKIA**

Scientific editor: Doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD.

Editor: PaedDr. Pavel Hronček, PhD.

Editorial Board: Doc. RNDr. Katarína Čižmárová, CSc.

prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.

prof. RNDr. René Matlovič, PhD.

Doc. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVO VEDECKÉHO REDAKTORA	5
MILOŠ BAČÍK: NÁRODNOSTNÁ ŠTRUKTÚRA OBYVATELSTVA HOREHRONIA ETHNIC STRUCTURE OF THE POPULATION IN THE UPPER-HRON REGION	6
SLAVOMIR BUCHER: APLIKÁCIA TEÓRIE ROVNOVÁHY SÍL NA REGIÓAN ZÁPADNÉHO BALKÁNU POČAS VOJNOVÉHO KONFLIKTU V ROKOCH (1991 – 1995) APPLICATION BALANCE OF POWER THEORY ON THE TERRITORY OF WESTERN BALKAN BY WAR (1991 – 1995)	18
PAVEL HRONČEK: VÝVOJ A SÚČASNÝ STAV KRAJINY V PRÍRODNEJ REZERVÁCII PREDAJNIANSKA SLATINA Z ASPEKTU ANTROPOGÉNNYCH VPLYVOV LANDSCAPE CONDITION AND DEVELOPMENT IN NATURE RESERVE OF PREDAJNIANSKA SLATINA FROM ANTHROPOGENIC POINT OF VIEW	30
TIBOR MADLEŇÁK: VÝVOJ ÚZEMNO-SPRÁVNEHO USPORIADANIA POĽSKA PO RORU 1945 REGIONAL ADMINISTRATIVE DIVISION CHANGES IN POLAND DURING POSTWAR ERA	63
PAVEL MICHAL: PRÍSPEVOK K VZNIKU KRASOVEJ PRIEHLBNE V PONICKOM KRASE DRIENOCKEJ VRCHOVINY CONTRIBUTION TO CREATION OF KARST DEPRESSION IN PONICKÝ KARST OF DRIENOCKÁ HIGHLAND	80
ĽUBICA PAPAJOVÁ MAJESKÁ, DANIELA VIGAŠOVÁ, LUCIA KRÍŽOVÁ: EXTENZÍVNY RAST MESTA BANSKÁ BYSTRICA, JEHO VPLYV NA KRAJINNÝ RÁZ, PRÍMESTSKÚ REKREÁCIU A PÔDNE PROSTREDIE URBAN SPRAWL OF THE TOWN BANSKÁ BYSTRICA, ITS IMPACT ON THE LANDSCAPE CHARACTER, URBAN RECREATION AND SOIL	87
BORIS ŠÍR: MORFOMETRICKÁ ANALÝZA DIGITÁLNIHO MODELU RELIÉFU MORAVSKOSLEZSKÝCH A ČESKÉ ČÁSTI SLEZSKÝCH BESKYD MORPHOMETRICAL ANALYSIS OF DEM OF MORAVSKOSLEZSKE BESKYDY MTS. AND CZECH PART OF SLEZSKE BESKYD MTS	100
POKYNY PRE AUTOROV PRÍSPEVKOV DO ČASOPISU GEOGRAFICKÁ REVUE	121

Úvodné slovo vedeckého redaktora

Vážení čitatelia,

súčasnú číslo Geografickej revue uverejňuje vedecké príspevky väčšinou mladých autorov. Názvy aj obsahy prác sú na prvý pohľad rozdielne, ich spoločnou vlastnosťou je však riešenie problematiky regiónu. Odrážajú súčasné geopolitické, národnostné, urbánne alebo územno-správne trendy. Na druhej strane vyjadrujú vývoj a aktuálny stav fyzickogeografickej krajiny. Každé riešenie rôznorodnej problematiky regiónu v ňom zachováva výrazné stopy v podobe života spoločnosti alebo charakteristiky krajiny. Poznať rozmanitosť týchto zmien znamená pochopiť ich vzťahy a súvislosti.

Z hľadiska identifikácie vybraných riešených problémov v týchto prácach dospejeme k názoru, že aj negatívne vplyvy prežívajú dlhé obdobie a sú viac-menej súčasťou nášho kultúrneho alebo prírodného dedičstva. Úlohou vyspelej spoločnosti nie je zatajovať tieto stavy, ale pochopiť ich. Môžeme ich potom postupne odstraňovať a zanechať našim potomkom krajinu hodnú našej vyspelosti.

doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD.
vedecký redaktor

GEOGRAFICKÁ REVUE	Ročník 5	Číslo 2	18 - 29	FPV UMB Banská Bystrica, 2009
--------------------------	-------------	------------	----------------	----------------------------------

APLIKÁCIA TEÓRIE ROVNOVÁHY SÍL NA REGIÓN ZÁPADNÉHO BALKÁNU POČAS VOJNOVÉHO KONFLIKTU V ROKOCH (1991 – 1995)

APPLICATION BALANCE OF POWER THEORY ON THE TERRITORY OF WESTERN
BALKAN BY WAR (1991 – 1995)

Slavomir Bucher

Abstract

The aim of this paper investigates which one of two competing theories – balance of power theory or power preponderance theory – better explains war on the territory of western Balkan region. At the end of the 20th century the SE European region was surviving one of the most difficult periods of changing hegemony and dominance circumstances. The disintegration of the communist world and the collapse of former Yugoslavia, as part of the process, could be considered as the result of the new relations among big powers' hegemonic systems. Major influence on creating of picture about former Yugoslavia had media and flawed analysis, which created fault picture about situation in field. Also, major players, EU, OSCE and NATO during the crisis management process were primary lead by their internal reasons, not by intention to help victims of the conflict. In contrast, this article argues that conflict on the territory of former Yugoslavia was primarily an interstate war based on rational calculations of main actors.

Key words: western Balkan, hegemony, conflicts, war actions in SE Europe, balance of power, power preponderance, civil war, Yugoslavia

Úvod

V 90. rokoch 20. storočia prežíval región juhovýchodnej Európy jedno z najťažších období svojej existencie, poznamenaný zmenou hegemonie a dominancie pod vplyvom vtedajších okolností v celom východnom bloku. Dezintegrácia komunistického bloku spojená s kolapsom v bývalej Juhoslávii viedla k novým vzťahom a procesom na politickej mape sveta. Výsledkom týchto zmien bolo aj šírenie severoatlantickej aliancie a EU smerom na

východ (Maďarsko, Slovensko, Poľsko, Česko atď.), ako aj vznik nových štátnych útvarov v priestore bývalej Juhoslávie (Slovinsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina atď.). Podobne aj vplyv Ruska ako dominantnej sily vplyvu v strednej a juhovýchodnej Európe sa zredukoval na minimum.

Môžeme definovať niekoľko regionálnych a supraregionálnych dôvodov vedúcich k politicko-spoločenským zmenám v juhovýchodnej Európe:

- pád komunizmu a Varšavského paktu, ako výsledok boja medzi „Západom“ a „Východom“, výhra „Západu“ vďaka novým technológiám, efektívnej ekonomike a geopolitickej stratégií.
- dezintegrácia mnohonárodných federácií (Sovietsky zväz, Československo, Juhoslávia), ktoré boli založené na hegemonii dominantných národov (PEPEONIK 1991).
- záujem NATO o rozšírenie svojej vojenskej prevahy smerom na „Východ“ ako aj snaha západných ekonomických skupín o ovládnutie východných trhov.
- záujem Ruskej federácie o spojenectvo (resp. ochrana) Srbska a jeho záujmov, z dôvodu prístupu k Jadranskému moru a posilneniu svojho vplyvu na Balkáne.

Lokálne dôvody vedúce ku politicko-spoločenským zmenám v juhovýchodnej Európe:

- hegemonia Srbska a prístup jeho politiky na Západnom Balkáne (ROGIĆ 1994), snažiac sa o vytvorenie novej komunistickkej Juhoslávie alebo projektu „Veľkého Srbska“, okupovaním susedných krajín (Chorvátsko, Bosna a Hercegovina).
- vplyv komunistického režimu a silnejúceho srbského nacionalizmu pri formovaní novej Juhoslávie („Srboslavia“, 1990 - 1995), prostredníctvom Juhoslovanskej národnej armády (JNA) použitím vojenskej sily proti federálnym republikám (Chorvátsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina).
- aktivity malých separatistických a nacionalistických skupín v Slovinsku, Chorvátsku, Bosne a Hercegovine, Macedónsku.
- neadekvátne riešenie etnických a náboženských problémov počas kráľovstva a následne socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie (MAGAŠ 1993).

Môžeme definovať dve teórie, ktoré ovplyvňujú medzinárodné vzťahy a pohľad na rovnováhu síl, ktoré sa snažia vyhnúť krajnému riešeniu – ktorým je konflikt. Prvá teória o rovnováhe síl v priestore (*balance of power theory*) pojednáva o super sile, ktorej existencia vyvoláva možnosť vojnového konfliktu. Protikladom k nej je teória o super sile (*power preponderance theory*), ktorej existencia zabezpečuje mier a stabilitu v regióne.

Snahou tohto článku je prostredníctvom dostupnej literatúry o vojnovom konflikte na území bývalej Juhoslávie v rokoch 1991 - 1995 opísať, ktorá z týchto dvoch teórií – teória o rovnováhe síl alebo teória super sily lepšie analyzuje tento spomínaný konflikt. Vynára sa

otázka, či táto vojna bola občianska alebo medzištátna. S pomocou dostupnej anglosaskej a hlavne chorvátskej literatúry sa pokúsime na tieto tvrdenia odpovedať, respektíve ponúknuť možnosti ako hľadiet' na tento konflikt z pohľadu nezainteresovaného pozorovateľa.

Teoreticko-metodologické východiská

Podľa teórie super sily sa mier najlepšie zabezpečuje vtedy, ak v regióne existuje politicky a vojensky dominantný štát (ANTIC 2004). V tomto prípade slabšie štáty regiónu nemajú v úmysle postaviť sa dominantnému štátu (či už sa jedná o politické, vojenské alebo ekonomické záujmy) a dominantný štát nebude mať potrebu použiť silu, pretože jeho slabší konkurenti sa mu v jeho záujmoch v plnom rozsahu prispôbia.

Táto teória sa snaží objasniť správanie sa mocností a opísať faktory, ktoré by viedli alebo vedú k ich vzájomnému stretu. Podľa Lemkeho (LEMKE 1996) a Kuglera (KUGLER 1996) sa mier udržuje do tej doby, pokiaľ existuje výrazný vplyv dominantnej mocnosti nad ostatnými štátmi v medzinárodnom politickom systéme, pretože až na malé výnimky vždy slabší jedinec poslúcha silnejšieho. Naopak, najväčšia možnosť vzniku konfliktu je práve pri rovnováhe mocností, pretože obidve strany predpokladajú možnosť víťazstva nad súperom v prípadnom konflikte (GELLER 1998). V súlade s týmto tvrdením platí, že prerozdelenie moci v smere dosiahnutia výraznejšej rovnováhy vedie k nárastu možnosti stretu a následne aj k ozbrojenému konfliktu.

V tomto zmysle sa pomocou tejto teórie množstvo politológov pokúšalo objasniť správanie sa veľmocí ako aj príčiny ich konfliktov. Teória o super sile je často spojená s teóriou o hegemonnej stabilite, podľa ktorej dominantný štát vytvára „pravidlá hry“ v medzinárodných vzťahoch (ORGANSKI 1968). Tieto pravidlá sú prispôsobené tak, aby boli v súlade s interesmi hegemonného štátu (príkladom dočasnej hegemonie môže byť Anglicko v 18. storočí, resp. USA v postbipolárnom svete). Ostatné krajiny dodržiavajú ustanovené pravidlá, pretože nie sú dostatočne silné, aby ich zmenili. Medzitým, ak nejaká krajina zriadi a udržuje túto hegemoniu, časom sa naskytne skutočnosť, ktorá dovedenie do vojnového konfliktu, v ktorom víťazstvo resp. prehra opätovne stanovia hierarchiu v súlade s novým rozdelením moci (KUGLER 1996). Je viac ako pravdepodobné, že nová veľmoc vyvolá ďalšiu vlnu konfliktov vedúcich k vojne, pretože nie je spokojná s existujúcou úpravou medzinárodných vzťahov. Medzitým, aj hegemon (dominantná mocnosť) môže vyvolať preventívnu vojnu, ktorá mu zabezpečí dominanciu v regióne (letná Ruská ofenzíva do Gruzínska, v lete 2008).

V poslednom čase sa teória o super sile začala využívať aj na analýzu lokálnych konfliktov (ANTÍČ 2004). Napríklad LEMKE (1996) a WERNER (1996) tvrdia, že pravdepodobnosť vojny medzi lokálnymi súpermi sa znásobuje, ak dôjde k ich rovnováhe síl. Každá od týchto spomenutých krajín, funguje ako miniatúrny hierarchicky usporiadaný systém. Ak lokálny súper, ktorý chce zmeniť *status quo*, dosiahne rovnováhu moci s dominantou krajinou v regióne, je pravdepodobné, že dôjde ku konfliktu. Tieto štáty na rovnakej hierarchickej úrovni vedú medzi sebou ozbrojený konflikt z dôvodu kontroly lokálnych vzťahov v regióne ako aj s cieľom udržania si *statusu quo* na globálnej úrovni.

Politické peripetie

Juhoslovanský ústavný systém bol narušený v máji roku 1991. Podľa vtedy platnej ústavy mal prezident Juhoslávie mandát na jeden rok. Od mája 1990 do mája 1991 bol prezidentom Juhoslávie srbský predstaviteľ – Boris Jović. Dňa 15. mája 1991 malo dôjsť k rotácii a prezidentom Juhoslávie sa mal stať chorvátsky predstaviteľ – Mesić (súčasný prezident Chorvátska). Celkovo 4 (Slovinsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina, Macedónsko) zo šiestich republík Juhoslávie akceptovalo ústavu a prijali Mesića za prezidenta. Medzitým však, predstavitelia Srbska a Čiernej Hory porušili ústavu a ústavné práva, blokovali zasadanie. Výsledok hlasovania bol 4 ku 4. Spolu 4 republiky (Slovinsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina a Macedónsko) chceli pokračovať v spoločnom zväzku Juhoslávie, ktorú by viedol prezident Mesić, avšak Srbsko si neprávom presadilo ďalšie dva hlasy za svoje autonómne republiky (Vojvodinu a Kosovo), pretože boli autonómne oblasti pod správou Srbska, plus k tomu prirátalo 2 hlasy za Srbsko a Čiernu Horu. To následne viedlo k politickej kríze vo všetkých republikách a autonómnych oblastiach.

Počas nasledujúcich mesiacov prebehli v jednotlivých republikách referendá o nezávislosti. V Chorvátsku podporilo 88,2 % obyvateľov nezávislosť, v Slovinsku to bolo 86 % (COHEN 1996), v Macedónsku 74 % a v Bosne a Hercegovine 63 % obyvateľov (Woodward 1995). Tieto údaje z jednotlivých referend poukazujú na fakt, že veľká väčšina obyvateľov jednotlivých 4 republík podporovala nezávislosť, z tohto dôvodu môžeme usúdiť, že väčšina obyvateľov Juhoslávie sa vyjadrila pozitívne k rozpadu federácie.

Málokto vie, že Srbsko, taktiež vyhlásilo nezávislosť a svojou ústavou z 28. septembra 1990 ju aj potvrdilo. Znamená to, že Srbská nezávislosť bola vyhlásená rok predtým, ako bola vyhlásená nezávislosť Chorvátska a Slovinska. Podľa článku 72 tejto ústavy „Srbská republika schvaľuje a potvrdzuje suverenitu, nezávislosť a teritoriálnu celistvosť Srbskej republiky a jej medzinárodné postavenie a vzťahy s druhými štátmi a medzinárodnými

organizáciami..., taktiež obranu Srbskej republiky. Podľa článku 83 tejto ústavy vojenským silám v čase mieru aj vojny velí prezident republiky“ (ANTIĆ 2004).

Otázkou však zostáva aj charakter vojny. Skutočnosťou ostáva, že časť srbskej menšiny realizovala vojenský odpor proti Chorvátsku a BIH. Tento fakt poukazuje na občiansky charakter vojny. V roku 1991 tvorilo srbské obyvateľstvo 11 % z celkového obyvateľstva v Chorvátsku a 31 % obyvateľstva BIH. Avšak, aby sa stvorila idea „Veľkého Srbska“ bola nutná podpora zo strany nezávislej Srbskej republiky, čím tento konflikt nadobudol medzinárodný charakter.

Priebeh konfliktu

Oproti teórii super sily, teória rovnováhy tvrdí, že vojnová prevaha zväčšuje riziko pravdepodobnosti konfliktu. Podľa Mearsheimera (MEARSHEIMER 1990) nerovnováha síl vyvoláva konflikt, čím vlastne zväčšuje agresorove šance na celkové víťazstvo na bojisku. V súlade s týmto tvrdením možno argumentovať, že vojenskú prevahu v tomto konflikte malo Srbsko, z toho vyplýva, že malo aj veľkú šancu zvíťaziť v tejto vojne. Naskytuje sa taktiež otázka, prečo ostatné republiky bývalej Juhoslávie nesúhlasili so srbskými požiadavkami ako to predpokladá teória super sily? Inými slovami, prečo ostatné republiky (Slovinsko, Chorvátsko, Bosna a Hercegovina) neprijali požiadavky Srbska, respektíve prečo nesúhlasili zo zmenou hraníc v prospech Srbska?

Teória rovnováhy na rozdiel od teórie super sily poskytuje relevantnú odpoveď. Podľa Waltza (WALTZ 1979) každý štát „ako minimálnu požiadavku svojej existencie predkladá požiadavku ochrany svojho teritória“. Preto, napriek nereálnym úspechom na bojisku, východiskovou požiadavkou Chorvátska a Bosny a Hercegoviny bolo zbaviť sa okupácie svojho teritória bez vojenského odporu. Taktiež aj Slovinsko sa nechcelo vzdať práva na osamostatnenie.

Dodatočným argumentom pri teórii rovnováhy síl je príčina, že mier v regióne bývalej Juhoslávie možno dosiahnuť iba vtedy, keď je dosiahnutá relatívna rovnováha síl na tomto priestore (ANTIĆ 2004).

Priebeh konfliktu v Slovinsku

Juhoslovanská národná armáda (JNA) napadla Slovinsko 27. mája 1991. Medzitým, ako sa ukázalo, Slovinsko nebolo vôbec prekvapené útokom zo strany JNA. Ako informoval *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI 1992), proti JNA sa postavila výborne vyzbrojená a logisticky organizovaná obrana. Slovinsko bolo najlepšie vyzbrojené z

pomedzi všetkých štátov, ktoré zasiahla srbská agresia. Taktiež stihlo kúpiť nevyhnutnú vojenskú techniku ešte predtým, ako OSN uviedla na celý región embargo (na dovoz zbraní). Slovinsko sa dokázalo ubrániť srbskej (JNA) agresii, napriek tomu, že nemalo vo svojej výzbroji žiadnu tank ani vojenské lietadlo. Druhou strategickou výhodou Slovinska bolo, že nemalo žiadnu priamu hranicu so Srbskom a taktiež, že má prevažne hornatý, zalesnený reliéf, ktorý umožňoval lepšie taktické podmienky pri obrane.

JNA neočakávala silný odpor. Konflikt so Slovinskom možno zaradiť medzi tzv. konflikty s nízkou intenzitou. Slovinský ozbrojenec obkolesili všetky kasárne JNA na území Slovinska, čím vlastne znemožnili zásobovanie jednotiek JNA.

Vzhľadom na fakt, že slovinská obrana mala kvalitnú logistickú podporu a s ohľadom na to, že Chorvátsko a BIH boli omnoho dôležitejšie pre projekt Veľkého Srbska, koniec konfliktu bol v Slovinsku vyhlásený po 5 dňoch bojov. Na konci sa JNA stiahla z územia Slovinska. Keď srbská vláda zistila, že vojna so Slovinskom je nad ich sily súhlasili s mierovou dohodou. Konflikt so Slovinskom trval najkratšie, počet mŕtvych dosiahol niečo cez 100 ľudí (SIPRI 1992). Taktiež povojnová normalizácia vzťahov medzi Slovinskom a Srbskom bola v relatívne krátkom časovom úseku urovnaná, čo sa nedá povedať v prípade Chorvátska, resp. BIH.

Priebeh konfliktu v Chorvátsku

Po prvých demokratických voľbách v Chorvátsku, nová vláda nedisponovala žiadnou vojenskou technikou. Nová vláda predpokladala útok JNA, pod vedením vtedajšieho prezidenta Juhoslávie (S. Miloševića), preto vláda Chorvátska rozhodla o kúpe zbraní zo zahraničia v čo najkratšom možnom čase. V tomto prípade podalo pomocnú ruku Maďarsko, ktoré dodalo väčšiu časť výzbroje chorvátskej armády v prvých mesiacoch bojov pred embargom zo strany OSN (SIPRI 1992).

V prvých mesiacoch bojov, ktorý začal v lete 1991, JNA okupovala približne 20 % územia a každým dňom získavala nové teritórium. Na jeseň, chorvátske vojsko zmenilo stratégiu a začalo s útokmi na sklady a kasárne JNA na svojom území. Táto nová stratégia sa ukázala ako veľmi úspešná. Pri týchto akciách novo formujúca armáda získala okolo 200 tankov, 150 obrnených transportérov a 400 pištolí kalibru 100 mm, spolu s muníciou (GOLDSTEIN 1999). Po týchto akciách bolo Srbsko pripravené k mierovým rozhovorom. Mierový dohovor o prímerí bol podpísaný v Sarajeve 3. januára 1992. Tento dohovor bol výsledkom ofenzívnych akcií chorvátskeho vojska, pri ktorých bolo zhabané množstvo streliva a vojenskej techniky. Viac ako 300 000 Chorvátov opustilo svoje domovy. Osijek,

Karlovac, Vinkovci, Dubrovnik, Zadar, Šibenik, Gospić a ďalšie mestá boli pod neustálymi leteckými a pozemnými útokmi. Vukovar bol takmer celý zničený (viac ako 10 000 ľudí zahynulo), dokonca aj hlavné mesto Zagreb bolo napadnuté leteckými náletmi. Vďaka pomoci viac ako 3 miliónov ľudí v emigrácii (Chorvátsko malo približne 4,8 miliónov obyvateľov) a medzinárodnej angažovanosti bolo Chorvátsko začiatkom roku 1992 uznané ako samostatný a nezávislý štát (bez časti Slavónie a Dalmácie, kde bola lokalizovaná separatistická republika - Srbská krajina).

Úplnú nezávislosť získalo Chorvátsko v roku 1995 po kontroverzných vojenských operáciách „Blesk“ a „Búrka“ v roku 1995, ktoré neboli podporené medzinárodným spoločenstvom, ale to bolo jediné východisko, ktoré napomohlo zastaviť okupáciu zvyšku územia a získať kontrolu nad strategickými bodmi v krajine (DOMAZET 2002). Tieto vojnové operácie boli realizované na území Dalmácie, naopak oblasť Slavónie bola vrátená po dohode so Srbskom a začlenená do Chorvátska tzv. „nenásilnou reintegráciou územia“.

Pred inváziou JNA v lete 1991 sa pokúsila JNA demilitarizovať ozbrojené skupiny Chorvátov, ale podarilo sa jej to len na 50 %. Americký veľvyslanec ZIMMERMANN (1996) ostro protestoval proti obrannej politike Chorvátska. Upozornil vtedajšieho prezidenta Chorvátska (Tuđmana), že USA nebudú podporovať žiadne destabilizačné procesy v tomto regióne a najlepším východiskom pre Chorvátsko je riešenie sporu spolu so Srbskom na diplomatickej úrovni. Tuđman, na rozdiel od Izetbegovića (prezidenta BIH) neuposlúchol nariadenia Zimmermanna. Preto, keď vypukla vojna v BIH, tak JNA kontrolovala 70 % územia tejto republiky.

Priebeh konfliktu v Bosne a Hercegovine

Izetbegović na rozdiel od Tuđmana neurobil v prvej fáze bojov potrebné kroky k vyzbrojeniu bosanských vojsk (ZIMMERNANN 1996). Srbská armáda mala značnú prevahu vzhľadom na bosansko-hercegovskú armádu, avšak táto prevaha, ako predpokladá teórie super sily – nepriniesla požadovaný mier.

Obyvateľstvo Bosny a Hercegoviny tvoria tri hlavné etniká, a to sú Bosniaci (etnikum Slovanov vyznávajúcich islam), Chorváti (katolíci) a Srbi (pravoslávni). Srbská agresia proti chorvátskej menšine v Hercegovine začala začiatkom roku 1991 (zóna Kupresu v západnej Bosne a Ravno vo východnej Hercegovine), ale skutočná vojnová ofenzíva začala v máji 1992, keď boli Bosniaci napadnutí Srbmi a JNA. Srbi okupovali 65 % územia, pričom na ich spravovanom teritóriu došlo k etnickým čistkám (etnické územia Chorvátov a Bosniakov vo východnej Bosne, západnej Hercegovine, časti Posavina). Dokonca aj konflikt medzi

Chorvátmi a Bosniakmi začal na vyvražďovaním a etnickými čistkami oboch zúčastnených strán. Výsledkom bolo zradikalizovanie bosnianskej armády a účasť radikálnych islamských extrémistov, podporovaných Iránom, Saudskou Arábiou a Afganistanom.

Najrozsiahlejšie vojnové operácie pod vedením Srbov boli vykonané počas návštevy francúzskeho prezidenta Mitteranda v Belehrade (1992). Týmito masakrami boli postihnuté obce Srebrenica, Goražde a Žepa v rokoch 1994/95, ktoré boli pod ochranou medzinárodných mierových síl. Ako príklad môžeme uviesť región Banja Luka, kde bolo zničených okolo 200 mešít (99 %) a 96 % katolíckych kostolov (GUTMAN 1993). Výsledkom srbskej politiky bolo, že všetci Bosniaci a Chorváti boli násilne vystáňovaní z teritória, ktoré bolo pod kontrolou srbských vojsk a JNA.

Vojna v Chorvátsku a BIH skončila v roku 1995 podpisom Daytonských mierových zmlúv. Spôsob, akým táto vojna skončila, načrtáva ďalší dôkaz o uplatnení teórie rovnováhy. Ako uvádza vojenský expert (CIGAR 2001), hlavným dôvodom politického pohybu, ktorý dovedol v roku 1995 do uzavretia mierovej dohody bolo nastolenie vojenskej rovnováhy v tomto regióne. Milošević aj Karadžić dospeli k názoru, že ďalšie vedenie vojny by bolo nerentabilné a v neprospech Srbska (ANTIĆ 2004).

Záver

Juhovýchodná Európa, konkrétne priestor bývalej Juhoslávie sa stal po rozpade Varšavského paktu a komunistickej sústavy koncom osemdesiatych rokov 20. storočia najcitlivejším a najtragickejším miestom v Európe. Vskutku, posledné desaťročie 20. storočia bolo pre priestor juhovýchodnej Európy jedno od najťažších období v dejinách. V tomto období došlo k najdramatickejším zmenám v regionálnych vzťahoch hegemonie a dominancie, ktoré eskalovali do ozbrojených vojnových konfliktov. Rozpadom komunistického bloku a kolapsom v bývalej Juhoslávii, došlo na globálnej geopolitickej scéne k definovaniu novej geostrategickej rovnováhy vo svete, ktorá sa môže chápať ako výsledok nových vzťahov medzi sústavami nadržanosti súperiacich síl.

Podľa M. Antića (ANTIĆ 2004) medzi najdôležitejšie príčiny, ktoré prispeli ku zmene vzťahov na konci vojny v komparácii so začiatkom vojnového konfliktu boli:

- napriek embargu, Chorvátsko aj Bosny a Hercegoviny nakúpili určitý podiel zbraní prostredníctvom vybranej zahraničnej pomoci, v období od roku 1991 do roku 1995. Ako poznamenal (HOLBROOKE 1998) dôležitým dôvodom, ktorý umožnil moslimom v Bosne viesť otvorený boj proti Srbom a Chorvátom, bola značná zahraničná pomoc od islamských štátov, vrátane Iránu.

- ekonomické sankcie, ktoré OSN uvalila na Srbsko a Čiernu Horu, negatívne vplývali na ich ekonomiku, čo prispelo k zníženiu srbského vojenského vplyvu v regióne Západného Balkánu.
- od roku 1994 na základe Washingtonskej a Splitskej dohody, Chorvátsko a Bosny a Hercegoviny uzatvárajú vzájomne partnerstvo. Tento fakt vyrovnal aspoň čiastočne rozloženie vojenských síl v tomto regióne.
- v lete 1995 začalo NATO bombardovať srbské vojnové ciele na území Bosny a Hercegoviny. To vyvolalo rovnováhu síl medzi Chorvátskom a Bosnou a Hercegovinou na jednej strane a Srbskom na strane druhej.

Až po dosiahnutí vojenskej rovnováhy pristúpilo Srbsko k podpisu mierovej dohody. Všetky uvedené skutočnosti, empirické dáta a logické analýzy potvrdzujú validitu klasickej teórie rovnováhy aplikovanú na priestor bývalej Juhoslávie v rokoch 1991 - 1995. Taktiež poukazujú na nespôsobnosť objasniť vojnový konflikt pomocou teórie super sily. Každý argument potvrdzujúci teóriu rovnováhy, je zároveň argumentom, ktorý falzifikuje teóriu super sily.

Spomedzi príkladov potvrdzujúcich teóriu rovnováhy môžeme uviesť:

- skutočnosť, že Slovinsko, Chorvátsko aj Bosny a Hercegoviny sa rozhodli postaviť Srbsku, aj napriek jednoznačnému konštatovaniu vojenských expertov, že ich šance uspieť, prípadne ubrániť svoje územie od protivníka sú fakticky nereálne. Táto skutočnosť falzifikuje teóriu super sily, podľa ktorej, slabšia strana zhodnotí svoju stratégiu, pričom sa neodváži postaviť na odpor niekoľkonásobne silnejšiemu protivníkovi. Avšak, teória rovnováhy hovorí, že aj najslabšia strana bude bezprecedentne trvať na obrane svojej suverenity a teritoriálnej celistvosti.
- mierové dohovory neboli v priamej réžii super sily, ktorá rozhodovala o bodoch mierovej zmluvy, ale túto zmluvu uzatvárali rovnocenní súper.
- premeny v politickej a hlavne vojenskej štruktúre Juhoslávie, ku ktorým došlo v 80. a začiatkom 90. rokov 20. storočia, formovali Srbsko vzhľadom na ostatné republiky SFRJ do pozície politického a vojenského lídra v regióne Západného Balkánu. Podľa teórie super sily tento fakt predznamenával mier v regióne. Avšak opak sa stal pravdou a v konečnom dôsledku Srbsko vyvolalo vojnu využívajúc pritom vlastnú vojenskú prevahu v regióne, s cieľom vytvorenia projektu „Veľkého Srbska“.

Literatúra

- ANTIĆ, M. (2004): Teorija nadmoći i rat na teritoriju bivše Jugoslavije (1991.—1995.). Polit. misao, Vol. XLI, br. 2, Zagreb, 2004, s. 117-134.
- CIGAR, N. (1995): Genocide in Bosnia: The Policy of Ethnic Cleansing. College Station, Texas A&M University Press.
- CIGAR, N. (2001): Serb War Effort and Termination of the War, u: MAGAŠ, BRANKA/ ŽANIĆ, IVO (ur.), 2001.: The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995, Frank Cass, London: s. 200-35.
- COHEN, P. J. (1996): Ending the War and Securing Peace in former Yugoslavia, u: MEŠTROVIĆ, STJEPAN G. (ur.), Genocide after Emotion: The Postemotional Balkan War, Routledge, London/New York: s. 31-50.
- DOMAZET, D. L. (2002): Hrvatska i veliko ratište, Zagreb.
- GELLER, S. & SINGER, D. J. (1998): Nations at War: A Scientific Study of International Conflict. Cambridge University Press, Cambridge.
- GOLDSTEIN, I. (1999): Croatia, A History. C. Hurst & Co, London, 1999, pp. 284.
- GUTMAN, R. (1993): A Witness to Genocide, Macmillan Publishing Company, New York.
- HOLBROOKE, R. (1998): To End a War. New York: Random House, 1998. ISBN 0-375-50057-X.
- KUGLER, J. & LEMKE, D. (1996): Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger. The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- LEMKE, D. (1996): Small States and War: An Expansion of Power Transition Theory, u: KUGLER, J. & LEMKE, D. (ur.), Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger. The University of Michigan Press, Ann Arbor: s. 77-92.
- LEMKE, D. & WERNER, S. (1996): Power Parity, Commitment to Change and War. International Studies Quarterly, 40, s. 235 -260.
- MAGAŠ, D. & MAGAŠ, B. (1993).: The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-92, Verso, London, New York.
- MAGAŠ, D. (1997): The Development of Geographical and Geopolitical Position of Croatia. Geoadria 2/1997, Zadar, 1997, s. 5-36.
- MAGAŠ, D. & MAGAŠ, B. (2001): The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995, Frank Cass, London.
- MAGAŠ, D. (2003): NATO and the Recent Geopolitical Situation in the Adriatic Sea Area, "After You Voted" How Would You Play NATO? Proceedings of the 2nd International NATO, Conference at the University of Pécs, 2003, s.

- MANDEL, R. (1980): Roots of the Modern Interstate Border Dispute. *Journal of Conflict Resolution*,(24): s. 427-454.
- MEARSHEIMER, J. (1990): Why We Will Soon Miss the Cold War, u: BETTS, RICHARD K. (ur.), (2001): *Conflict after the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace*, Longman, New York: s. 17-32.
- MESIĆ, S. (1994): *Kako je srušena Jugoslavija*. Mislavpress, Zagreb: Mislavpress, 1994, s. 350. ISBN 9539614708.
- ORGANSKI, A. F. K. (1968): *World Politics*. Alfred A. Knopf, New York.
- ORGANSKI, A. F. K., & TAMMEN, R. (1996): The New Open Door Policy: U.S. Strategy in the post-Cold War Era, u: KUGLER, J. & LEMKE, D. (ur.), *Parity and War: Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, Ann Arbor: 31-46.
- PEPEONIK (1991): Postwar Changes of the ethnic composition in Croatia and impact of Encirclement. *Geographical papers*, 8/1991, Zagreb,1991, s. 39-59.
- ROGIĆ, V. (1994): *Geopolitical Retrospect of Croatia*. Croatia - A New State, Zagreb, 1994, s. 9-31.
- STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (SIPRI), (1992): *Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament*, Oxford University Press, Oxford.
- ŠPEGELJ, M. (2001): The First Phase, 1990-1992: The YPA Prepares for Aggression and Croatia for Defence, u: MAGAŠ, BRANKA, ŽANIĆ, (ur.): *The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina, 1991-1995*, Frank Cass, London, s. 14-40.
- WALTZ, N. (1979): *Theory of International Politics*, New York: McGrawHill, 1979, p. 114.
- WOODWARD, S., L. (1995): *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. TheBrookings Institution, Washington D. C., 1995, pp. 536. ISBN 0-8157-9513-0.
- ZIMMERMANN, W. (1996): *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers – America's Last Ambassador Tells What Happened and Why*, Times Books, New York.

Tento článok bol vypracovaný s podporou projektu: VEGA c. 1/0611/09 „Koncept miesta v regionálnogeografickej analýze a syntéze a teritoriálnom marketingu: teoreticko-metodologický rámec a aplikácia na vybrané modelové územia“. na Katedre geografie a regionálneho rozvoja Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity.

Adresa autora:

Mgr. Slavomír Bucher

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, Ul. 17. Novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: slavobucher@yahoo.com

Recenzent: prof. RNDr. Vladimír Baar, CSc., Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava, Česká republika

Geografická revue
Geographic Review

Časopis katedry geografie a krajinskej ekológie
Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici
Journal of the Department of Geography
and landscape ecology
Faculty of Natural Sciences University of Matej Bel
Banská Bystrica Slovakia

Vedecký redaktor/Scientific Editor: Doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD.

Editor: PaedDr. Pavel Hronček, PhD.

Redakčná rada/Editorial board:

Doc.RNDr. Katarína Čižmarová, CSc.

Prof.RNDr. Viliam Lauko, CSc.

Prof.RNDr. René Matlovič, PhD.

Doc.RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Grafická úprava/Graphic Editor: Mgr. Lucia Milanová

Vydáva/Editor: © Katedra geografie a krajinskej ekológie FPV UMB
vychádza dvakrát do roka

Adresa redakcie/Address of editor's office:

Katedra geografie a KE FPV UMB

Tajovského 40

974 01 Banská Bystrica

tel. +421 48 446 73 01

fax. +421 48 446 70 00

www.fpv.umb.sk/kat/kg

Kontaktné osoby/Contact:

Doc. RNDr. Alfonz Gajdoš, PhD., e-mail: gajdos@fpv.umb.sk

PaedDr. Pavel Hronček, PhD., e-mail: hroncek@fpv.umb.sk, hroncek@umb.sk